

Gazda Klára

Szentimrei Judit portréja (sz. 1921. május 19.)

Szentimrei Judit a 20. század második felében tevékenykedő kiváló romániai magyar néprajzkutató. Tudományos teljesítménye szétválaszthatatlan egységbe fonódik iparművészi, közművelődési és tanári tevékenységével. Ezt a kölcsönös meghatározottságot jelen tanulmányom¹ is sugallja, akkor is, ha a könnyebb eligazodás érdekében részterületekre tagoltam.

A formálódás tényezői. Hatások

Szentimrei Judit életpályája három történeti periódust ível át: gyermek- és ifjúkora az első, felnőttkora a második világháborút követő időszakra, idős kora az 1989-es rendszerváltás utáni évtizedekre esik. Törekvéseinek szellemi hátterét a szülői házban magába szívott világnézetben, a transzszilvanizmusban² kereshetjük, melyet a trianoni történeti fordulatot krízishelyzetként átélő erdélyi magyarság alakít ki egyensúlya visszaállítása céljából, de amely a kommunista időszakban is meghatározza az alkotó értelmiségiek törekvéseit. Ez a kultúr- és értékfilozófiai, erkölcsstani irányzat az erdélyi magyarság jövőjének biztosítékát a népcsoport minden tagját átható „közös nemzeti éthosz”-ban,

¹ A vonatkozó szakirodalom értékesítése, valamint a Szentimrei Judit munkásságának elemzése mellett felhasználok a 2008 nyarán vele folytatott, kazetofonon megörökített beszélgetéseim lejegyzett anyagát is. Ez utóbbi forrásanyagból származó dőlt betűs idézeteket külön nem hivatkozom le.

² A Böhm Károly (1896–1911) kolozsvári filozófiaprofesszor által kezdeményezett új-kantiánus társadalomfilozófiai-erkölcsstani irányzat kiegészítői, programmá fejlesztői Tavaszy Sándor, Ravasz László, Kós Károly, Imre Lajos és mások. A kérdés részletes elemzője: Gaál Ernő (l. Gaál E. 1992).

az anyanemzethez és az államalkotó többségekhez fűződő kapcsolatait erkölcsi szabályozásában, a lehetőségei szélső határaiig elmenő érdekvédelemben, a saját és együtt élő népek kulturális értékeinek megismerésében, értékelésében, és egymás kölcsönös megbecsülésében látja.³ Az erdélyi magyarságot 1921-ben önszerveződésre, építkezésre felszólító *Kiáltó Szó* szerzői, valamint az *Erdélyi Szépműves Céh* nevű irodalmi könyvkiadó alapító tagjai – Kós Károly író, építész, Paál Árpád, Zágoni István – sűrűn fordulnak meg az író, kritikus, színháztörténész, színházigazgató Szentimrei Jenő otthonában.⁴ A háznak más neves erdélyi alkotóértelmiségiek is gyakori vendégei, így Benedek Elek szerkesztő, gyermekíró, folklórkutató,⁵ Nagy Imre festőművész, Paál Anna, a hagyományos technikákat és mintákat oktató Női Ipariskola igazgatónője⁶, Ágnes és Judit „pótnagyanyja”. A család barátai a folklórt és néprajzot önismereti diszciplínának tekintik, és a korabeli európai nézeteknek megfelelően egyszersmind a modern művelődés és művészet alapjának is, ihletforrásként hasznosítva saját művészi gyakorlatukban.⁷ Míg például Kós Károly főként művészi építészetével támaszkodik az erdélyi tradíciókra, a Szentimrei család előadóművészi produkciókkal közvetíti a népköltészet értékeit: a családapa saját

³ „Apámtól tanultam, hogy egymást megismerni annyi, mint egymást megbecsülni, és egymást megbecsülni annyi, mint önmagunkat megbecsülni. Ennek értelmében a nemzetiségi önismeretet szolgáló bármely kutatás síkján mindinkább szükségesnek látszik az egymáshoz kapcsolódó tudományágak szövetkezése egy-egy feladat megoldására” (Szentimrei J. 2006a: 3).

⁴ „Tulajdonképpen olyan szellemi környezetbe születtem bele, amely elkötelezett. Apám és a Kós családdal való barátsága, és Elek apó” – emlékszik vissza 60 éves születésnapja alkalmából készített interjújában (Jeneyné Lám E. 1981: 29).

⁵ Elek apó mese- és balladagyűjtéseit Gyulai Pál egy közös székelyföldi folklórkötetben adta ki (I. Kriza J. – Orbán B. – Benedek E. – Sebesi J. 1882). Szentimrei Judit így emlékezik az erdélyi értelmiségiekkel való kapcsolatáról: *Végeeredményben már Elek bácsitól kaptunk egy tudást. Ő valahányszor Kolozsvárra jött, mindig nálunk szállt meg. Neki ezek fiai voltak: apám, Tamási Áron, Bartalis, Zágoni, szegről végre rokona is volt, nekem keresztapám és Pál Árpád. A rá gyakorolt hatásáról pedig ezt nyilatkozza: „Ő tanított meg bennünket arra, hogy az Erdélyben élő nemzetiségek csak akkor biztosíthatják létüket, ha együtt dolgoznak hazájuk többi fiaival, kölcsönösen megbecsülve egymás hagyományait, s tulajdonképpen ez a felismerés adta számomra is az erkölcsi tartást néprajzkutató és művészi munkámban egyaránt” (Jeneyné Lám E. 1981: 29).*

⁶ A nőipariskolák Európa-szerte a 19. század utolsó harmadában jelennek meg és szaporodnak gomba módra. Szerepük a kézműves hagyományok terjesztése, a lányok gyakorlati szellemű nevelése.

⁷ A kérdésről összegzőleg lásd: Gazda K. 2008: 34–40.

feldolgozásban, kalotaszegi műkedvelők bevonásával viszi színpadra a *Csáki bíró lánya* című népballadát, amelyben a főszerepet felesége, Ferenczi Zsizi énekművész játssza.⁸ A darabot Erdély-szerte és Budapesten is nagy sikerrel mutatják be. Szentimrei Jenő az *Ellenzék* című politikai, közgazdasági és társadalmi napilap főszerkesztőjeként 1932-ben kirándulást szervez a moldvai Csángóföldre. Lánya, Judit, itt szembesül először az itteni népművészet esztétikumával.

Szentimrei Judit művészi ambíciókat hoz magával, melyeket a népi ihletésű szövésség irányába fejleszt ki. Nagy Imre figyelemfelhívásának köszönhetően⁹ a gyergyói kisiparos Gál Ferencnéől *székely festékes szövést* tanul. Majd elsajátítja a *gyorsvetélős, nyüstös*, valamint a francia és svéd gobelinszövési technikákat, mindannyihoz beszerezve a szükséges eszközöket is. Mind közül a népi technikák mellett kötelezi el magát, melyeket parasztasszonyoknál, valamint és az Erdélyi Néprajzi Múzeum gyűjteményeiben tanulmányoz tovább. 1937-ben Sztánán kenyérkeresési megfontolásból szövőműhelyt nyit, majd 1938–1939-ben a Budapesti Iparrajz Iskolában magasabb szintű textiltechnikai, a budapesti egyetemen pedig művészetelméleti, művészettörténeti és néprajzi szakképesítést szerez. Tanára, Györffy István ajánlásával a helsinki néprajzi múzeumban, Helmi Helminen és Tyyni Wachter kalauzolásával, a finn népi textilművészeti hagyományokba is betekinhet,¹⁰ majd a Tellervo népi szövőműhelyben újabb techni-

⁸ [Fényképekről.] *Ez a kolozsvári bemutató, a Kós Károly díszlete. Itt van az együttes, itt fonnak, elől az anyám van, itt a gyermekek, a vistai papné. Itt is fonnak, egyik Dodó [Koós Zsófia színésznő], a másik anyám. A csáki bíró, ez türei volt. Nagyjából vistai, mérai volt a társaság.*

⁹ Erről így emlékezik meg: „Talán Nagy Imre volt az egyike azoknak, akik elindítottak a művészet és a néprajzkutatás útján, hisz ő figyelt fel gyermekkori rajzaimra és küldött el székely festékeseket gyűjteni” (Jeneyné Lám E. 1981: 29).

¹⁰ *Györffy nagyon megszeretett, [...] mert látta, hogy komolyan érdekel és nemcsak a felszín, hanem tényleg a legalsó rétegtől, a kendervetéstől s abból tartottam szemináriumot. Úgy néztek rám, mint borjú az új kapura, mi az hogy léhel, mi az hogy gereben, egy pesti fiatalnak teljesen kínai volt. S akkor azt mondta, hogy akit ennyire érdekel, az menjen Finnországba. [...] Hát ösztöndíjat nekem nem adott senki, ki adott volna. A román állam vagy a magyar? Egyik sem. De adott Györffy két levelet, egyet keresztfiának, Paasonen Aladárnak, aki Kallio elnök szárnysegédje volt, az édesanyja magyar. [...] Györffy még egy levelet adott Helmi Helminennek, ő a Néprajzi Múzeum textil osztályán volt, jól beszélt magyarul.*

kákat és praktikus ismereteket sajátít el.¹¹ Tanulási évei során eszméivilágnézeti szempontból nagy hatást gyakorol rá Györffy István egyetemi tanárának a néphagyomány és nemzeti művelődés kapcsolatáról kialakított álláspontja (l. Györffy I. 1939).

A népi iparművészet

Iparművészi tevékenységében a népi textíliákból indul ki. 1940-ben, hazatérve, visszaveszi nővérétől, a mesekutató Kovács Ágnestől a sztánai szövődét, amely számára egyszerre munkahely és a népművészet megismerésének és alkotó felhasználásának,¹² valamint más (polgári) társadalmi közegbe emelésének a színhelye.¹³

Szövött munkáival több csoportos kiállításon is részt vesz,¹⁴ és jó néhány alkotása bel- és külföldi közgyűjteménybe kerül.¹⁵ Saját tervezésű, jórészt megrendelésre szőtt szőtteseit ma különböző színvonalúaknak

¹¹ *S elhelyeztek a Tellervo népi szövőműhelybe, hogy én ott keressek is, és tanuljak. Azért fizettek is, és tényleg nagyon érdekes technikákat. Ugye a rüjű, tudod, a hosszú északi csomózás, nem a rövid keleti, avval dolgoztam, és aztán tekene, ami kétoldalú szövés, azt kevésbé használtam később. Finnországban nemcsak szőni tanultam meg azokat a technikákat, hanem praktikus módokat is tanultam. Hogy pl. a vetőszeget, nem állítják fel, mint nálunk falun, [...] és van rajta számoló, és van vetőtábla is, minden. Akik ezt már szakszerűen űzték. Szövőszék is van álló, van fekvő, mindenféle.*

¹² *Tanultam és tanítottam benne. Mert jöttek a falusi asszonyok Sztánáról, Zsobokról, Kalotánadásról és akkor jött egy újságíró és egy interjút készített velem, és hogy ez az érettségiző kislány – 19 éves voltam –, hogy meséljek, hogy akarom megteremteni a kalotaszegi szőnyeget, aztán tényleg szőttünk is, de székely festékest is szőttünk. És mindent. Aztán nagy reklámot csinált ennek.*

¹³ *Közszegről is jöttek hozzám tanulni, de innen Kolozsvárról is [...], Vass Ili [...] hozzám irányította a hűgát, hogy tanuljon meg nálam szőni, én voltam a főnök, ő volt a segéd, és Nagy Imre elküldte az unokahűgát, Zsuzsát, ő volt a kiségitő.*

¹⁴ Ezek jegyzékét az *artportal online lexikon* alapján adjuk meg: 1939 Temesvár; 1940 Kolozsvár; 1942 Budapest; 1954, 1956 *Iparművészeti Biennálé*, Bukarest; 1955 *VIT Kiállítás*, Varsó; 1957, 1960, 1963, 1967 *Tartományi Iparművészeti Kiállítás*, Kolozsvár; 1959 Bukarest (vö. Vécsi Nagy Z. 2003–2008).

¹⁵ Bukarestbe, a nagyszabeni Bruckenthal Múzeumba, a Kolozsvári Múzeumba, továbbá New York-i, finnországi, németországi, oroszországi és uruguay-i gyűjteményekbe (l. Vécsi Nagy Z. 2003–2008).

minősíti,¹⁶ noha egyikért aranyérmét is kapott. Az a tény, hogy saját maga számára egyetlen munkát sem őriz meg, arra vall, hogy törekvései közt az iparművészi ambíciói a legkevésbé erősek.

A közízlés fejlesztője, művelődésszervező

1941–1944 közt a kalotaszegi háziipar szakmai felügyelőjeként, 1946-tól Iparművészeti Szövetkezet alapítójaként,¹⁷ az 1970-es évektől az Országos Népművészeti Tanács tagjaként és időközben számos népszerűsítő szakcikk írójaként és szakelőadás tartójaként a hagyományos közösségek szétesése, a polgárosodás és a fogyasztói kultúra eluralkodása következtében elbizonytalanodó közízlés visszaneszesítésén fáradozik, örködve a nagyrészt már idegen közegben készülő kézműves alkotások hitelessége fölött. Korrigálni igyekszik azt a téves nézetet, amely szerint a népi iparművészet fogalmába a kis csecsebecsék és gicceses műtűrkék tartoznának, ahogyan azt pl. az Iparművészeti Szövetkezet jogutódja, az Unirea Szövetkezet vezetősége véli. Ajánlásokat fogalmaz meg a népművészet modern kultúrába való beemelésére. Híven tükrözik e törekvéseit a különböző folyóiratokban (*Dolgozó Nő, Jóbarát, Művelődés*), meg heti- és napilapokban (*Utunk, Falvak Dolgozó Népe, Igazság, Előre*) publikált cikkeinek címei is, például: *Népművészetünk helyzete és feladatai; Népművészetünk továbbfejlesztéséért; Nézd, milyen szép! Esztétikai nevelés a családban; Hogyan tegyük otthonunkat szebbé, derűsebbé?; Milyen legyen a mai otthon? Zsuzsi férjhez megy. Lakberendezési tanácsok fiataloknak; Korszerű kézimunkát és más textíliát az új otthonokba; Gyakorlati készségek a szépség tükrében* stb.¹⁸ De, mint már jeleztük, végső soron ugyanehhez a célhoz visznek közelebb a *Dolgozó Nőben* a *Hímzésiskola*, vagy a *Ne menjen feledésbe* című rovatban, valamint a

¹⁶ *Egeresen Balla Mihály, a református pap rendelt a szószekekre szőnyeget. Szóval kezdő volt, mert igen nagy a kehely, biblia és szöveg alatta, de aztán már amit a papné székére szőttem, nagyon szép lett. [...] Major Zsuzsika, aki nagyszerűen értett az építészethez is és a rajzolásához is, azt mondta, hogy hát ő ilyen eredményt nem tud felmutatni.*

¹⁷ *Mi alapítottunk egy iparművészeti szövetkezetet, iparművészeti kiállításokat rendeztünk. Bedolgozott Fuhrmann Károly, Kósa-Huba Ferenc, és én abban dolgoztam.*

¹⁸ A 85. születésnapja alkalmából összeállított bibliográfia Szentimrei Judit összesen 211 cikkének az adatait tartalmazza (l. Jakab Albert Zs. – Szabó Zs. összeáll. 2006).

Művelődésben megjelenő, a népi textíliákat funkciójuk, technikájuk és díszítésük szemszögéből bemutató cikksorozatai, sőt tudományos kutatásainak is ez a deklarált célja.

A tanár

1945-ben a kolozsvári Állami Leánygimnázium kézimunka tanára. 1950–1974 között a Képzőművészeti Főiskolán gobelinszövő, és különböző népi textilkészítő technikákat tanít.¹⁹ Oktatói hivatása egyszerre ösztönzi a hagyományos textilművészet mélyebb megismerésére, és teremti meg annak intézményes kereteit. Diákjaival a kolozsvári Erdélyi Néprajzi Múzeum különböző vidékekről származó szőnyegeit tanulmányoztatja és dolgoztatja fel. Rávezeti őket a komponálás és színezés továbbfejlesztési lehetőségeire. Az egyetemi nyári gyakorlatok egyszersmind tanulmányutak is. Először a bukaresti falumúzeum textilanyagával, majd a moldvai, agapiai apáca-kolostor műhelyében szőtt szőnyegekkel ismerkednek.²⁰ Aztán a csíkszeredai UCECOM (népművészeti szövetkezet), valamint a Csíki Székely (akkori néven Hargita Megyei) Múzeum²¹ számára hagyományos növényi festékekkel festenek gyapjút, majd szőnek festékes szőnyeg prototípusokat.²²

¹⁹ *Bevittem a saját szerszámaimat, szövőszéket és ott csináltattam – mert volt asztalosműhelyünk – a ráamákat, hogy hát azon kezdjék a szövést, és ugye azokra a nyüstöt, hogy ne kelljen mindent kézzel szedni, hanem páronként kihúzod és akkor fogod a szálakat, ez különösen ugye gobelinnél. Na és akkor azért kezdtük a népi szőttesekkel. És ugyanakkor természetesen gobelint is tanítottam.*

²⁰ *Ott érdekes álló szövőszékeket láttunk, szóval szabályozható, nekem nem volt ilyen, és nagyon sokat tanultak a diákok.*

²¹ Mivel a múzeumi alkalmazottak közül többen is értettek a szövéshez, János Pál igazgató kicsinyített festékes szőnyegmodelleket készíttetett és árusítottatott, mely révén az intézmény valamelyes bevételhez is jutott, meg műtárgyait, a csíki festékes szőnyegeket is népszerűsítette.

²² *Mentünk gyakorlatozni és ott már a múzeumban festettünk gyapjút, mert akkor el kellett tartsa magát az intézmény, hisz Te is emlékszel, amikor a mintákat levittem, s azt árusítottátok, szóval a festékeseket kicsibe megszőtték az alkalmazottak. Később, mikor prototípusokat kellett szőni, Gaia Nusi, Zsurmáné [tanítványa] az UCECOM központhoz került és nagyon szép tervet készített, de a diákjaimmal lementünk és az angol terítő volt divatba, és mindenki odavolt és a diákok tervezték és szőtték, de ugyanakkor szőttek állványon is. Kettő-három dolgozhatott egyszerre, az egyik délelőtt, a másik délután. Én hol az egyik csoporttal voltam, hol a másikkal, és az egy volt biztos, hogy mindemből két darabot szövünk, egy marad a szövetkezetnek, és egy a diákoknak. Nem értették, mivel babonáztam meg őket.*

Diákjait a terepkutatásokba is bekapcsolja, ezzel őket nemcsak életre szóló élményekkel ajándékozva meg,²³ hanem tevékeny néprajzgyűjtőkké is avatva. Például a *Moldvai csángó népművészet* című kötethez a rajzokat dr. Kós Károly mellett Jeneyné Lám Erzsébet, Rádulyné Liszka Mária, Thury Mária, F. Halay Hajnal saját helyszíni gyűjtéseik és a szerzők vázlatai alapján készítik (Kós K. – Szentimrei J. – Nagy J. 1981). Gazdáné Olosz Ella egy öltéstechnikai albumot állít össze (Gazdáné Olosz E. 2001).

A néprajzkutató

Szentimrei Judit elsőként a népi festékes szőnyegekkel kapcsolatos, fiatalkori, többnyire gyakorlati célú stúdiumait kamatoztatja tudományos kiadvány formájában (Szentimrei J. 1958a, 1958b). Néprajzkutatói egyénisége kibontakoztatása és kiteljesítése jelentős mértékben intézményes keretek közt megy végbe. A korai kommunizmus – még engedékeny – nemzetiségi politikája közepette az 1950-es években a Román Tudományos Akadémia nemcsak román, hanem Magyar Népművészeti Kutatócsoportot is szervez a néprajzi tájak népművészetének monografikus feldolgozása céljából. Szentimrei Judit a népi textilművészet felkutatását vállalja fel.

Kós Károllyal, Nagy Jenővel és diákjaival minden évben más és más néprajzi csoport körében végez terepkutatásokat, így a kászoni székelyeknél, a szilágysági, a Kis-Küküllő menti, széki, torockói magyaroknál, valamint a moldvai csángómagyaroknál. E kutatóutak eredményeinek publikálására csak az 1970–1980-as években, illetve a rendszerváltás után kerülhet sor a Kriterion Könyvkiadó jóvoltából, amely szemben a korábbi kiadók gyakorlatával, a tárgyi néprajzi kutatási eredmények közlétevést is felvállalja. Öt táji népművészeti monográfia textilmunkáról szóló fejezetének (Szentimrei J. 1972, 1974a, 1978, 1981, 1982), valamint három hímezsminta album bevezető-értékelő tanulmányának szerzője (Szentimrei J.

²³ Erről egyik tanítványa így emlékezik meg: „Így jártuk be hazánk román és magyar néprajzi tájegységeit, s ízleltük meg a felfedezés izgalmát, a népművészet szépségét, értettük meg a táj és ember kapcsolatát, s népi kultúránk értékei után kutatva sokszor a közös titkot tudók cinkos mosolyával villant össze a szemünk egy szép szőttes, kerámia vagy bútordarab láttán, egy-egy ősi dallam hallatára” (Jeneyné Lám E. 1981. 29l).

1976, 1982, 1997), majd legfrissebben a marosmagyarói rakottas szóttesek bemutatója-jellemzője (Palkó A. – Szentimrei J. 2008).

Az 1950-es években román és szász tanítványaival részt vesz a Román Népművészeti Kutatócsoport tanulmányútjain is: az Erdélyi Érchegységben, Zarándban, a Déli és Keleti Kárpátok két oldalán, a Zsil völgyében, a Bodza völgyében élő közösségekben román, valamint a Kárpát-kanyari Barcaság falvaiban szász és magyar textilművészetet tanulmányoznak. E kiszállások tanulságai román nyelven jelennek meg (Szentimrei J. 1963, 1974b, 1974c), de kéziratban, előrehaladott fázisban van a barcasági magyarok textilművészetét bemutató magyar nyelvű monográfiája is.

Kutatói arcképét írásai szempontrendszerének, módszereinek és szellemiségének kifürkésztésével rajzolhatjuk meg. Tudományos tevékenységével a jelent és jövőt óhajtja szolgálni, az általános gazdasági és társadalmi fejlődés közepette gyorsan elévülő tárgyi hagyaték értékeit kívánja minél szélesebb rétegekhez eljuttatni, a célszerű szépség kifejezési formáit megismertetni, esztétikai élményét továbbajándékozni, abban a meggyőződésben, hogy nyelvében él a nemzet (Szentimrei J. 2006a). Hasonlóképp gondolkodnak jeles erdélyi kutatótársai, köztük Kós Károly²⁴ is: igyekezőn közérthető stílust kialakítani, tudományos igény feladása nélkül. A korra jellemző törekvés az önkéntes néprajzi gyűjtők mozgósítása is. Ám míg Kós Károly célja elsősorban a tudomány szakemberhiányból származó „fehér foltjainak” a betöltése,²⁵ amely tényanyagának összegyűjtésére a vidéki értelmiségieket látja bevonhatónak és irányíthatónak,²⁶ Szentimrei Judit a *Jóbarát* című gyermekfolyóirat, valamint az asszonyok igényeit kielégítő *Dolgozó Nő* szerkesztőségével, illetve a Román Televízió Magyar adásával karöltve²⁷ egész tömegekre terjeszti ki a néprajzi

²⁴ „A néphagyomány feltárása egyáltalán nem szűk szakmai ügy. Fontos feltétele ez a nemzeti, nemzetiségi önismeretnek, a román néppel együtt élő nemzetiségek és a szomszédos népek körében való termékeny létezésnek, az emberiség közös kulturális kincses tárához való méltó hozzájárulásnak [...] Elmondhatjuk, hogy napjainkban a népi hagyományok – néprajz vagy folklór – iránti fogékonyság elérte immár a közérdeklődés fokát” (Kós K. 1976: 6).

²⁵ Ez a megfontolás vezérli a *Népművészeti Dolgozatok* hat kötetének (I. Kós K. szerk. 1976, Kós K. – Faragó J. szerk. 1978, 1980, 1981, 1983, 1994) megtervezésével és a kivitelezéssel kapcsolatos feladatok felvállalásánál.

²⁶ A vidéki értelmiség néprajzi gyűjtésbe való bekapcsolásáról lásd: Ozsváth I. 2009.

²⁷ Az 1970-es években a Román TV magyar szerkesztőségének tudományos és művészeti tanácsadója.

gyűjtőmozgalmat.²⁸ Erről így emlékezik meg: *Az iskolákban hely- és népismereti, népviselet, népmese, mondóka, népi játékok és gyógynövénygyűjtő versenyeket rendeztünk, valamint a televízió magyar szerkesztőivel végigkalkáztuk Erdély nagyobb városait. Az ifjúság örömmel vettette bele magát a gyűjtő-feldolgozó mozgalomba. Nyomunkban egyik táncház a másik után alakult.*

Szakírói kvalitásait csúcsteljesítménye, a csángók textilművészetéről írt kismonográfiája elemzésével próbáljuk jellemezni. Ennek tárgyát saját belső rendszerében és a kultúra más részrendszereivel való kölcsönös meghatározottságában, igen aprólékosan és gondosan tárja elénk. Előzetes textiltechnikai ismeretei lehetővé teszik, hogy a terep realitásait a magyar néprajzi szakirodalomban párját ritkító szakszerűséggel, megbízhatósággal tárja fel. A kortárs néprajztudomány problémafelvetései szellemében, úgyszólván minden lehetséges részletre kiterjed a figyelme, amikor a textilművek nyersanyagának termelés technikáját, technológiai típusait (házimunka, specialisták munkája), gyakorisági mutatóit, majd az alapanyagainak készítő- és díszítőtechnikáit tárgyalja, megvilágítva a gazdaság szerkezet, tulajdonviszonyok, munkamegosztás, föld- és időhasználat, mértékegységek, termelékenység, népi ismeretek, értékrend, folklór idevonatkozó aspektusait is. A készítmények és tárgye gyűttesek milyenségének, utóbbiak szerkesztési szabályainak, illetve valamennyiük funkcióinak vizsgálata a változóban levő társadalmi-gazdasági állapotok közepette lassan átalakuló életmód, (lakáskultúra, öltözet), továbbá a hordozók szokásai és hiedelmei felé biztosít kitekintést. A figyelmet a népi tárgyhasználati szokások szimbolikus dimenziói felé irányító szemléletével az antropológiai dimenzió felé nyit. A magyar néprajzi szakirodalomban úttörőnek minősíthetők a rituális tárgyak használatával, díszítő motívumaik funkcionális szimbolikájával kapcsolatos árnyalt, adat- és részletgazdag leírásai, melyet rendkívül gazdag rajz- és fényképanyaggal

²⁸ Ilyen szempontból a legsikeresebb tevékenysége a *Jóbarát* című gyermekfolyóirat két országos kiterjedésű pályázatának Kós Károllyal és Faragó Józseffel való közös irányítása. A *varrj ruhát Zsuzsi babának* című babaméretre tervezett tárgyrekonstruáló-reprodukáló, népviseletvarró versenyre mintegy 300 teljes rend öltözet érkezett be, míg a *Síppal-dobbal* című gyermekjátékgyűjtő versenyre mintegy 2000 játékszer és 4000 oldalnyi játékleírás. Jó eredménnyel zárult a *Dolgozó Nő* című folyóiratban általa irányított cse-csemőkelengye- és gyermekruha készítő verseny is. Valamennyi beérkező és hitelesnek minősített tárgy a sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum gyűjteményébe került.

tesz még hozzáférhetőbbé. A tárgyak mögött embereket is láttat, hétköznapi gondjaikkal és ünneplési gyakorlatukkal.

A moldvai magyar kultúra archaikus állapota és lassú átalakulásának falvankénti eltérő ritmusa lehetővé teszi, hogy vizsgálata a jelenre vonatkozzék, miközben egészen pontosan meghatározza az időbeli változásokat, az újítások bevezetését és terjedési irányát, ritmusát. A csángó kutatás egyik sarkalatos, bonyolult kérdésének megválaszolásához, hogy ti. e kultúrában mi tekinthető megőrzött régiségnek és mi román hatásnak, a népi szakterminológia elemzésével, tájankénti párhuzamainak felsorakoztatásával járul hozzá. Kimutatja, hogy a csángó textilmunkák legtöbb eleme az erdélyi magyaroknál is megtalálható, azonban a történeti stílushatások a perifériára szorították. Elfogultság nélkül, tárgyilagosan szemléli a román és magyar népi textilművészet Erdélyben és Moldvában egymással ellentétesen alakuló stadiális különbségeit és annak okait, és rámutat a jelenségek etnikumokat és szélesebb régiókat átívelő elterjedtségére. Megállapítja, hogy számos a moldvai magyar és erdélyi román népi textília a „népi hagyományok ősi formáinak” a megismerését szolgálja. A párizsi Musée de l'Homme gyűjteményeit szemlélve²⁹ „csodálatosnak és rendkívül izgalmasnak” találja, hogy „itt a művelődés alacsonyabb rétegeibe is le lehet nyúlni. [...] Izgalommal fedeztem föl a világ ősi népi kultúrái és a mi csángóink díszítőelemeinek szimbolikája közti összefüggéseket” (Jeneyné Lám E. 1981: 29).³⁰ Ugyanerre az eredményre jut Ecuadorban is, ahol az indiánok viseletét és szötteseit kutatja.³¹ Torontóban megbíz-

²⁹ A népművészeti monográfiákon keresztül Szentimrei Judit neve ismertté válik külföldön is. Ennek köszönheti 1980-as nyugat-európai útját, strasbourg-i szabadegyetemi előadássorozatát, 1982-es ecuadori kutatóútját, valamint gyűjteményfeldolgozásokra irányuló megbízásait.

³⁰ E kérdést egy későbbi, ecuadori tanulmányútjáról beszámoló cikkében is érinti: „A keskeny szövött öv, amelyet nálunk, Moldvában a 19. és 20. század fordulóján még nemzeti különbség nélkül viseltek, az nemcsak Kelet-Európára jellemző, de – a lappoktól, jóformán az Északi sarktól az Egyenlítőig – valamennyi önellátásra berendezkedett nép vagy népcsoport ismeri, készíti, s nem egy napjainkban is viseli” (Szentimrei J. 2006b).

³¹ „Ecuadorba azért hívtam meg Móricz János, hogy tanulmányozzam az indián szötteseket. Van egy ilyen feltevés, hogy a népvándorlás kétfelé ment, nemcsak nyugatra, hanem keletre is... Reggelinél Móricz Jánossal megbeszéltük a teendőket. Az én feladatam az lesz, mondta, hogy az ecuadori indiánok viseletét és szötteseit tanulmányozzam. Összesen két hét állt rendelkezésünkre. Vadász Zoltánnal indultunk el, aki a spanyol mellett az indiánok nyelvét is beszélte. Ő fényképezett mindent, amit arra méltónak tartottam” (Szentimrei 2006b).

zák az egyiptológus Calverley, Amice Mary (1896–1959) által létrehozott román textilgyűjtemény feldolgozásával.³² Gervers-Molnár Veronikától öröklí az esztergomi Ipolyi Arnold-féle textilgyűjtemény³³ feldolgozásának gondjait.

Terepkutatásai, a hozzáférhető magyar- és nemzetközi szakirodalom eredményeinek összefoglalása, adaptációja, 17–19. századi erdélyi kézimunkák külföldi párhuzamainak a bemutatása alapján megrajzolja a magyar hímzőművészet történeti fejlődésrendjét, felállítja a technikák és díszítmények relatív kronológiáját (Szentimrei J. 1984).

Szentimrei Judit sokoldalú életműve tehát az erdélyi gondolkodást sugárzó szülői ház életre szóló örökségéből táplálkozik és következetes építkezés révén teljeseedik ki. Univerzumát, örökölt és szerzett lelki-szellemi értékeit anyaként, tanárként, művelődésszervezőként, kutatóként és jó ismerősként sikerrel szórja szét szűkebb és tágabb környezete felé. Értékrendje és életprogramja kisugárzó erejű. Maga vallja: „Ezt át is tudtam adni a gyermekeimnek, tanítványaimnak. Mert engem is általában mindenhol segítettek. Az akadémiai főnököm azt mondta: »Judítot még a juhászok is szeretik«” (Sándor B. 2004). Meg ezt is: *Mindenhol nagyon megszerettek minket, mert valódi érdeklődést mutattunk az életük iránt.*

Gyermekei, egykori néprajzi gyűjtőútjai résztvevői, ma a romániai magyar művelődés apostolai.³⁴ Diákjait nemcsak szakmára, hanem emberségre és

³² 1985-ben meghívtak Torontóba egy 1930-as hagyaték feldolgozására. Az anyag a Royal Ontario Múzeum raktárában és könyvtárában volt, a hét öt napján a múzeumban dolgoztam, és minden kedden a Magyar Ház könyvtárában, mert nem vihettem magammal az otthoni könyvtáramat. Az 1930-as években Calverley, Amice Mary által létrehozott, főként Moldvából és Bukovinából származó gyűjteményt korábban Gervers-Molnár Veronika kezelte, akit korai halála sajnálatosan megakadályozott a feldolgozásában. Szentimrei Judit ezzel kapcsolatos kutatási eredményei jelenleg angol nyelven kéziratban találhatók a szerző otthonában.

³³ A katalógust 1983-ban Gervers-Molnár Veronika állította össze (l. Gervers-Molnár V. 1983).

³⁴ Bálint fia építész, az erdélyi műemlékeket felleltározó és archiváló Transylvania Trust igazgatója. Zsolt az egykori *Jóbarát* szerkesztője, majd a *Művelődés* című folyóirat főszerkesztője, mindkét minőségében édesanyja munkatársa, számos néprajzi cikk közreadója. Bojta egy évtizeden át az erdélyi irodalmat (pl. az erdélyi költők különböző tematikájú költeményeit, Szentimrei Jenő *Verses magyar krónikáját*, a magyar történelem nagyjairól, az erdélyi fejedelmekről, a hősokról szóló műveket) publikáló sepsiszentgyörgyi Castrum kiadó igazgatója. Gyula a nagyobb múltú, szélesebb profilú, de minden esetre az erdélyi kulturális értékeket közvetítő, szépirodalmi, tudományos és ismeretterjesztő

minden körülmények közt való kitartásra buzdítja: „Mint kiváló pedagógus, példaadó munkával nevelt munkára. Munkára, mely nemcsak pénzforrás, hanem elsősorban örömforrás, sőt, az életet megtartó erő [...] az elpusztíthatatlan fiatalság önerejéből merítkezve kell talpraállni, mert a tehetség kötelez, s az életet szolgálni és megtartani bármilyen körülmények között törvény” (Jeneyné Lám E. 1981). Engem főként szakmai alázata, toleranciája, mindmáig fiatalos rugalmassága bilincsel le.

A 89 éves Szentimrei Judit ma is tevékenyen őrzi-osztogatja féltett kincseit. Ezt sugallja az általa létrehozott Szentimrei Alapítvány alapszabályzatának preambuluma is: „Romániában, Szilágy megyében, a Váralmás községhez tartozó Sztána faluban visszakapott ingatlanaimban, amelyek egykor szüleim: Szentimrei Jenő és Ferenczy Erzsébet tulajdonában voltak, meg akarom őrizni emléküket, művészeti hitvallásukban, egész tevékenységükben tükröződő ragaszkodásukat a szülőföldre, kitartásukat a mostoha körülmények közepette is. Hitem szerint erdélyiségük ma követésre méltó eszmei alap, ezért alapítványt hozok létre, amely a hagyományos értékek megőrzését, tudatosítását, továbbfejlesztését, beépítését szolgálja mind a két hazában.”³⁵

könyveket egyaránt kiadó Kriterion Könyvkiadó igazgatója, Simonffy Katalin, menyé, rádiós-televíziós szerkesztő, annak idején a Román Televízió Magyar Adása *Kalácsa* műsorainak animátora, ma is művelődési értékeink népszerűsítője. Forrás:

http://udvardy.adatbank.transindex.ro/index.php?action=intezmeny&intezmeny=611&intezmeny_sz=Castrum%20Kiad%C3%9C%;http://www.google.hu/search?hl=hu&rlz=1G1GGLQ_HUHU355&q=kriterion+k%C3%B6nyvkiad%C3%B3&meta=lr%3Dlang_hu&aq=o&oq=Kriterion

³⁵ Forrás: http://www.szentimrei.ro/index.php?option=com_content&task=blogcategory&id=23&Itemid=87

Szakirodalom

GÁLL Ernő

1992 Az erdélyi bölcséleti iskola és a kisebbségi etika. *Erdélyi Múzeum* LIV. (1–4) 115–126.

GAZDA Klára

2008 *Közösségi tárgykultúra – művészeti hagyomány. Egyetemi jegyzet.* (Néprajzi Egyetemi Jegyzetek, 4.) KJNT–BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Tanszék, Kolozsvár

GAZDÁNÉ Olosz Ella

2001 *A tí csodája. Moldvai csángó-magyar inghímek, erdélyi öltéstechnikák.* Pro-Print Könyvkiadó, Csíkszereda

GERVERS-MOLNÁR Veronika

1983 *Ipolyi Arnold hímzésgyűjteménye az Esztergomi Keresztény Múzeumban. Katalógus.* Sajtó alá rendezte: Bodné Bodrovsky Ida. Magyar Tudományos Akadémia Művészettörténeti Kutatócsoport, Budapest

GYÖRFFY István

1939 *A néphagyomány és a nemzeti művelődés.* (A magyar táj- és népismeret könyvtára.) Államtudományi Intézet Táj- és Népkutató Osztálya, Budapest

HALAY Hajnal, F. – SZENTIMREI Judit

1997 *Torockói varrottások.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

JAKAB Albert Zsolt – SZABÓ Zsolt (összeáll.)

2006 Szentimrei Judit bibliográfiája. In: GAZDA Klára – TÖTSZEGI Tekla (szerk.): *Kriza János Néprajzi Társaság Évkönyve 14. Tanulmányok Szentimrei Judit 85. születésnapjára.* Kriza János Néprajzi Társaság, Kolozsvár, 11–30.

JENEYNÉ LÁM Erzsébet

1981 Rendhagyó köszöntő Szentimrei Juditnak. *Művelődés* XXXIV. (5) 29–30.

KÓS Károly (szerk., bev.)

1976 *Népismereti Dolgozatok 1976.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

KÓS Károly – FARAGÓ József (szerk.)

1978 *Népismereti Dolgozatok 1978.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1980 *Népismereti Dolgozatok 1980.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

1981 *Népismereti Dolgozatok 1981.* Kriterion Könyvkiadó, Bukarest

- 1983 *Népismereti Dolgozatok 1983*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1994 *Népismereti Dolgozatok 1994*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- KRIZA János – ORBÁN Balázs – BENEDEK Elek – SEBESI Jób (szerk.)
1882 *Székelyföldi gyűjtés*. (Magyar Népköltési Gyűjtemény, III.)
Athenaeum Kiadó, Budapest
- OZSVÁTH Imola
- 2009 *Udvarhelyszéki pedagógusok a 20. században. Életpályák és élet-
történetek*. (Doktori disszertáció) BBTE BTK Magyar Néprajz és
Antropológia Tanszéke, Kolozsvár
- SÁNDOR Boglárka Ágnes
- 2004 „Megfutamodtam a székely festékesek nyomán...”. Életéről mesél
Szentimrei Judit néprajzkutató. *Szabadság*. márc. 24.
- SZENTIMREI Judit
- 1958a *Székely festékesek*. A fényképeket Kulin Miklós készítette. (Népművészeti Füzetek.) Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Bukarest
- 1958b *Scoarțe secuiești*. Traducere din limba maghiară de A. Socol.
Fotografii de Miklós Kulin. (Caiete de Artă Populară.) Editura de
Stat pentru Literatură și Artă, București
- 1963 Tipurile de țesut. Tehnicile de ales. In: *Uő: Arta populară din Valea
Jiului*. Editura Academiei R. P. R., București, 219–224.
- 1972 Szőttes és varrottas munkák. In: KÓS Károly – SZENTIMREI Judit
– NAGY Jenő: *Kászoni székely népművészet*. Kriterion Könyvkiadó,
Bukarest, 157–216.
- 1974a Szőttes és varrottas. In: KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY
Jenő: *Szilágysági magyar népművészet*. Kriterion Könyvkiadó,
Bukarest, 124–178.
- 1974b Țesături și cusături ceangăiești. In: DUNĂRE, Nicolae (red.): *Țara
Bîrsei II*. Editura Academiei R.P.R, București, 327–330.
- 1974c Broderii și împletituri ceangăiești. In: DUNĂRE, Nicolae (red.):
Țara Bîrsei II. Editura Academiei R.P.R, București, 363–365.
- 1976 Előszó. In: GERGELY Gizella, Cs. – HAÁZ Sándor: *Udvarhelyi var-
rottasok*. Írás után varrott minták Szentimrei Judit előszavával.
Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 3–4.
- 1978 Szőttesek és varrottasok. In: KÓS Károly – SZENTIMREI Judit –
NAGY Jenő: *Kis-Küküllő vidéki magyar népművészet*. Kriterion
Könyvkiadó, Bukarest, 145–253.

- 1981 Szőttesek, varrások-hímzések. In: KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő: *Moldvai csángó népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 177–356.
- 1982 *Széki iratosok*. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest
- 1984 A hímzés művészete. Történeti elemek a romániai magyar hímzésben. In: *Bölcsőringató. Az Igaz Szó Évkönyve* 1984. Igaz Szó kiadása, Marosvásárhely, 118–126.
- 2002 Szőttesek, varrottasok, hímzések. In: KÓS Károly – SZENTIMREI Judit – NAGY Jenő – HALAY Hajnal, F. – FURU Árpád: *Torockói népművészet*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 85–226.
- 2006a Népművészet-kutatás – önismeret. *Művelődés* LIX. (4) 3.
- 2006b Erdélyi szemmel Ecuadorban. *Művelődés* LIX. (5) 28–31.
- 2008 Szőttesek – rakottasok. In: PALKÓ Attila – SZENTIMREI Judit: *Marosmagyarói varrottasok és szőttesek*. Kriterion Könyvkiadó, Kolozsvár, 105–139.
- VÉCSI NAGY Zoltán
- 2003–2008 *Szentimrei Judit*. <http://artportal.hu/lexicon/muveszek/szentimrei-judit>